

הרב

"אם אין ישראל עושין תשובה אין נגאלין לעולם".

ירושלמי תענית א' א'

קוראים לי יעקב גראד. האנגלים קוראים לי ג'ייקוב. אני מסרב בנימוס כשהם שואלים אותי אם הם יכולים לקרוא לי ג'ייק. הישראלים רוצים לקרוא לי קובי, אבל גם לזה אני לא מסכים. יש אנשים שקוראים לי בשמות החיבה היידיים שלי, יענק'ל או יענקל'ה. גם את זה אני לא אוהב. אני מתעקש שיקראו לי יעקב.

נולדתי במה שקוראין היום בית "חרדי". הוריי היו יהודים חסידים, צאצאים לשושלות עתיקות יומין שמקורן בתחום המושב של סוף המאה הי"ח. בבית פנימה דיברנו רק מאמער- לשון. אכלנו קוגל ירושלמי, גפילטע פיש, מרק עם קניידלעך וצ'ולנט כל שבת, להוציא כמובן שבת של חול המועד פסח משום איסור אכילת שרויה וקטניות.

היינו אנשי העולם הישן, והדבר היה מקור גאווה. כשהיינו מהלכים במעלה רחוב דיזנגוף, בכרך גדול של תל אביב, בדרך לבקר את סבא וסבתא כשעוד גרו עם שאר אנשי שלומנו ברחוב אחד העם, הרגשתי שאנחנו מיוחסים. אמי בבגדיה הכהים, נעליה השטוחות והפאה הנוכרית המכסה את ראשה; אבי במעיל הרעקל הארוך ובכובע סאמעט עם תיתורת צרה, ואני עם הפאות הארוכות והמסולסלות שהתנופפו ברוח כמו גדילים של טלית קטן.

לא היינו יהודים סתם. היינו משהו אחר, משהו קדוש. וכשאמי הייתה שואלת את אבי למה הוא מתעקש שנלך ככה ברחובה של עיר, היה נותן בה מבט יחידי ומצטט מהתלמוד באומרו: "למה ללכת ברחוב של תל אביב? אומרת הגמרא, אם יאמר לך אדם היכן הוא אלוהיך, אמור לו בכרך הגדול שבאדום". שום דבר לא היה סתמי. הכול היה לשם שמיים. רוחני. נורא הוד ונורא משמעות.

אבל אז, כשהייתי אולי בן שש או שבע, ההורים שלי קמו יום אחד ועזבו הכול. עזבו את הדת, את הקהילה, את המשפחה. יכול להיות שמבחינתם מדובר היה בתהליך ארוך שהתחיל כשעוד היו אנשים צעירים, אולי אפילו לפני שיצאתי לאוויר העולם והמלאך סטר על פי והשכיח ממני את כל התורה. אבל מבחינתי זה היה יום בהיר אחד – וטראח, לא היינו עוד יחידי סגולה.

במבט לאחור, אני יכול לחשוב על כל מיני סימנים מקדימים. בשבת אחת, בשעות המתות שבין הקידוש לסעודה שלישית, הלכתי לקרוא לאבא שלי מחדר העבודה הקטן שלו.

שכחתי להקיש על הדלת לפני שפתחתי אותה בסערה, וראיתי את אבא עסוק בטלפון הנוקיה הישן שלו. הוא נתן בי מבט ארוך ונוקב וצעק שאסגור את הדלת. בשלב מסוים אימא גם הפסיקה לחבוש בבית שייטל או שבים ופשוט הסתובבה גלוית ראש. היו עוד כמה דברים שאני זוכר במעומעם, אבל בסופו של דבר כל הסימנים המקדימים האלו לא הכינו אותי לאותו יום מר ונמהר שבו עברנו, ההורים, אני וחמשת אחיי ואחיותיי, מקריה נאמנה של בני ברק לנופה החילונית של הרצליה. השלנו מעלינו את השווארצע זאקן והאברקיים, החסידישע חולצה ואת כובע הדאשיקל והמרנו אותם בטי שירט וג'ינס או אפילו מכנסיים קצרים רחמנא ליצלן. ביום בהיר אחד, בלב קרוע ומורתח, הפסקנו להיות חסידים ונעשינו ישראלים סתם, כמו כולם.

אחיי ואחיותיי שמחו במעבר. הבנות כבר לא יכלו לחכות ללבוש מכנסיים או לשים לכה אדומה על הציפורניים והבנים רצו טלוויזיה ומשחקי מחשב. רק אצלי הדבר עבד במהופך. המעבר הכפוי הזה לא ניתק אותי מהידישקייט אלא להיפך, לפי שנאמר: "והבאתי אותם בארץ אויביהם, או אז ייפגע לבבם הערל".

גם ברבות הימים המשכתי להיות נתלש בין הקודש לחול. אחרי התיכון והצבא נעשיתי לרגע המשמש בקודש של האדמו"ר מוויסוצק, אבל גם החזרה לחיים חסידיים מלאים לא נתנה לי מנוח. בסופו של דבר החלטתי לעקור מארץ ישראל ונסעתי לגלות אנגליה. שם, כך הרגשתי, יכול אדם להיות גם יהודי וגם סתם איש, בלי הכרח לברר בין השניים.

באותה השבת הגעתי להרצליה כארבעים דקות לפני ה"זמן", כלומר השעה שבה החול מתחלף בקודש. למען האמת, אני פחות עסוק בעניין ה"זמן". חשובה לי יותר השקיעה. וממילא, לפי שיטת רבנו תם, זמן צאת הכוכבים יהיה שבעים ושתיים דקות לאחר השקיעה, כך שהיה לי רגע להתכונן לשַׁבָּת. על כל אופן, אימא שלי עדיין טרחה במטבח על ארוחת הערב כשנכנסתי לדירתה. היא תמיד מכינה יותר מדי אוכל כשיש לה אורחים לשבת או לחג, קל וחומר אם אני מגיע לביקור מחוץ לארץ.

יותר משנה וחצי לא התראינו. אני חי בלונדון כבר יותר מעשור ולא מגיע לבקר לעיתים קרובות מדי בארה"ק. כששואלים אותי אם לא היה לי קשה לעבור מישראל לאנגליה, להיות מהגר, אני אומר שלא. בטח לא כמו המעבר מבני ברק להרצליה בילדותי. ההגירה מישראל לאנגליה קירבה אותי עוד יותר אל הידישקייט, ואילו ההגירה מבני-ברק להרצליה, מהחרדיות לחילוניות, הייתה דומה להגירה ממאדים לכדור הארץ.

אמי חיבקה אותי חיבוק ארוך בריח של תפוחי אדמה קלופים וכרוב מבושל. "יעקב, זיסעלע. כל כך טוב לראות אותך".

"טוב לראות אותך אימא. אני מצטער אבל אני חייב להתארגן במהירות. אני יכול לעשות מקלחת זריזה ולהתלבש? אני רוצה ללכת לקבלת שבת בשול".

"בטח, חמודי, אבל אל תאחר לי לארוחת הערב. כולם באים לראות אותך". היא אומרת, ממחרת להילחץ ממהו שעדיין לא קרה.

"קבלת שבת, תפילה קצרה, ואני בטוח שאני אחזור לכאן לפני שמישהו מהאחים

שלי יגיע. את כנראה האמא היהודייה היחידה בעולם שבאמת מתעצבנת כשהבן שלה הולך לבית הכנסת".

"לא אכפת לי שתלך, אני רק רוצה שתחזור בזמן לארוחת הערב". אמרה וצחקת.

פרקתי את המזוודה הקטנה בחדר העבודה המשמש גם חדר אורחים לעת מצוא, התרחצתי במהירות, לבשתי חליפה קצרה ונקייה והלכתי במורד רחוב סוקולוב.

בית הכנסת הגדול בהרצליה היה חלק משמעותי בחיי. שם עליתי לתורה ושם חגגתי בר-מצווה. אחרי בר-המצווה התחלתי לפקוד את התפילות בשבתות ובחגים, בניגוד לשאיפות הוריי שאהיה ילד ישראלי, חילוני למהדרין מן המהדרין. ההתקרבות שלי לדת, ה"התחזקות", כמו שאומרים היום, הייתה מרד הנעורים שלי. או לפחות כך היא התחילה. אבל שם, בבניין המודרניסטי של בית הכנסת הגדול, פגשתי את הרב יעקבסון וצוקל"א, רבה הראשי של הרצליה.

חודשים ספורים אחרי העלייה לתורה, בסופה של קבלת שבת ואחרי ששרנו "אדון עולם" ברוב עם, הציע הרב שאלווה אותו הביתה. עשינו יחד את כברת הדרך הקצרה לביתו. עצם העובדה שהוא הציע שאתלווה אליו, ועצם השיחה איתו, היו בעבורי בבחינת הארה גדולה. אני לא זוכר את הלשון המדויקת של השיחה ההיא אבל אני זוכר רגע אחד שבו שאלתי את הרב איך אני יכול לקיים מצוות מסוימות מתוך ידיעה שמצוות אחרות, כמו הפרדת כלים חלביים ובשריים, אני לא ממש יכול לקיים. הוריי לא היו מוכנים בשום פנים ואופן להכשיר את המטבח.

"ממילא אף אחד לא יכול לקיים את כל המצוות". אמר לי הרב בקול שקט. "הרי מצוות רבות, מצוות מדאורייתא ממש, תלויות בבית המקדש, והרי אין לנו היום בית מקדש. האם משמעות הדבר היא שאין לשמור את המצוות שאפשר לקיים? ודאי שצריך לשמור מה שאפשר. אומרת הגמרא, במידה שאדם מודד, בה מודדין לו. אתה תעשה מה שאתה יכול, ולפי זה השם ימדוד אותך".

כילד שגדל ברוסיה הסובייטית, נאלץ הרב יעקבסון להסתיר את יהדותו. משום כך אולי הוא הבין את מצבי ועזר לי ללמוד תורה בהיחבא ובניגוד גמור לרצון הוריי. הרב יעקבסון ע"ה נפטר מאז ומישהו סיפר לי שחתנו הוא הרב החדש של בית הכנסת הגדול. בשעתו שימש בית הכנסת הזה את הקהילה האשכנזית בעיר אבל באותה השבת היה שם קהל רב ונידחי ישראל מכל ארבע כנפות הארץ. ואף על פי כן, הרב ששימש שליח ציבור והוביל את התפילה עדיין שר בהברה אשכנזית ליטאית עם ת' רפויה שנשמעת כס' וקמץ שנשמע כ-ו. מהמקום שבו ישבתי לא יכולתי לראות את פניו, אבל נהניתי מהניגון שלו. הוא שר את שירו לה' מזמור לדוד ולכה דודי בניגון של קרליבך, ובאורח מוזר, קולו נשמע לי מופר, כקולו של חבר ילדות שאת שמו לא זכרתי.

בסוף קבלת השבת הסיר הרב את הטלית גדול שלו, שהייתה מעוטרת בשפתותיה בריקועי כסף מבריקים, סידר מעל כיפת הקטיפה את מגבעת הבורסלינו השחורה שלו, ונפנה לעמוד מול הציבור הקדוש.

בפעם הראשונה יכולתי לראות את פניו בבירור. הוא נראה לי מופר מאוד, כאילו הכרתי אותו פעם, בחיים אחרים.

הרב ניגש לבימה ואמר: "בכל שבת אנו קוראים את המשנה הזו, שמפרטת סוגים של דלקים ופתילות שאסור להשתמש בהם להדלקת נרות בשבת, אם משום שהשימוש בהם עלול לגרום לנו לבצע מלאכה אסורה ואם משום שאינם עולים בקנה אחד עם הכבוד הראוי בשבת. אלא מאי", המשיך ואמר במין הגייה ישיבתית אמיתית, כזו של ליטוואקים, וסובב את אגודלו באוויר. "המשנה הזו מסיימת את העיסוק ההלכתי בנושא הדלקת אורות בשבת ברשימה של שלוש עֲבֻרוֹת שנשים נענשות ומתות עליהן במהלך הלידה: על כך שאינן נזהרות בשמירת דיני טהרה, בהפרשת חלה, ובהדלקת נרות שבת. לכן אני שואל, מדוע המשנה הזו, העוסקת בדיני הדלקת נרות בשבת, מסיימת פתאום את הנושא הזה ברשימת עונשים כזו? אנחנו יודעים שנשים, שלא כמו הגברים, אינן מחויבות לקיים את רוב ההלכות. למה? הרי הגמרא אומרת 'נשים קיימא לן'. אנחנו יודעים שלנשים יש מעלות, אבל מה זה אומר? מה זה אומר נשים קיימא לן?"

הרב הרים את קולו ואני לא יכולתי להפסיק לחשוב: הפנים הנאות האלה, הרווח בין שתי השיניים הקדמיות, הנמשים, העיניים הירוקות-חומות. הוא ממש דומה לעמיחי איתן מהתיכון. אולי עשה תשובה שלמה וקיבל סמיכה לרבנות. מעין עולם הבא. האם זה אותו עמיחי שהתנשק והתמזמז עם נערה בת 16 מייד אחרי ברי-המצווה שלו בסוכה של משפחת האחיות שיינגוט?

"נשים קיימא לן? הרי אנחנו יודעים שלנשים יש המון מעלות. הן הרי מלאות מעלות כרימון. אז למה, למה התלמוד אומר את זה? למה הגמרא מזכירה לנו את הסכנות הנוראיות הללו של מוות במהלך הלידה? מה הקשר לדיון הקודם? בדיוק משום שנשים יכולות להביא לעולם חיים יהודיים ולגדל ילדים יהודים כשרים". הוא המשיך בדבריו, ואני נזכרתי איך עמיחי איתן התנשק פעם עם שתי בחורות צעירות בריזמנית. "מה יכול להיות גדול מזה? זה תפקידן, המשך החיים היהודיים. לכן, אומרת הגמרא, נשים קיימא לן, והמשנה מזהירה אותן שלא יסוו מדרך הישר, מדרך תורתנו הקדושה. אני רוצה לאחל לכולכם שבת שלום. א גוט שבת".

עמיחי איתן היה אחד מאותם ילדים שאתה רוצה להיות חבר שלהם בתיכון. הוא היה התגלמות ה"קוליות" של גיל העשרה. בחור יפה וגבוה עם עיניים ירוקות שנזרקו בהן כתמים חומים, ושיער סמיך בגון חום בהיר. הוא היה גולש וסקייטר, ועטה דמות של בחור אמריקני מגניב: כובעי בייסבול שאותם חבש הפוך, מכנסי ג'ינס קרועים במידה הנכונה, וחולצות טי לבנות עם הדפסים של כל מיני להקות פאנק רוק שאיש לא הכיר. הוא היה, כמובן, שובר לבבות אמיתי בתיכון. לפעמים היה נדמה שכל הבחורות באזור השרון, מכפר סבא עד צומת מורשה, רצו את עמיחי איתן. הוא היה הרפתקן. הוא שכב עם נשים מבוגרות ממנו ולפעמים עם כמה בבת-אחת. אני זוכר איך פעם אחת, בלילה של חגיגות יום העצמאות שהיו לי לזרא – הרבי מסאטמר אמר שאסור להשתתף עמן – החלקנו יחד על סקייטבורדים ברמת השרון. טנדר מלא נערות מבוגרות מאיתנו עצר בשולי הדרך להגיד לעמיחי שלום. הדבר הבא שראינו היה את כל הבנות האלה מנשקות אותו ומלטפות אותו יחד, כמו אוכלות אותו חי, עד שהוא נבלע עימן בתוככי הטנדר הלבן והשאיר אותנו לעמוד שם לבד עם הסקייטבורד המיותר שלו.

אבל זה לא היה הכול. היינו רק בני שבע-עשרה כשעמיחי התחיל לשכב עם שכנתו, אישה נשואה כבת ארבעים, עולה חדשה שהגיעה להרצליה מפריז. ערב אחד, בזמן שבעלה של השכנה היה בחו"ל, עמיחי עשה בייביסיטר לילדיה. הוא רצה להרוויח קצת כסף כדי לרכוש סקייטבורד חדש. כשהשכנה חזרה הביתה, היא פיתתה אותו בפעם הראשונה. עמיחי סיפר שהשכנה הצרפתייה לקחה אותו בפיה שעה שעמד עירום במטבח האמריקני החדש שלה, בעוד ילדיה ישנים בחדר הסמוך. הוא תיאר לנו את זה בפירוט והדבר נשמע כמו משהו שקורה רק לאנשים בסרטים, לא בחיים האמיתיים. לי כל זה נשמע כל כך לא כשר, כל כך לא טהרת המשפחה וכיו"ב דיני צניעות, שזה רק דחף אותי יותר ויותר לעיסוק שלי בדת ובלימוד תורתנו הק'. בכל פעם שסיפר לנו עמיחי את אחד מסיפורי המין הפרועים שלו עם האישה הנשואה, עברה על עשרת הדיברות (אשת איש, השם ירחם), רק רציתי לברוח מהבית, לצאת מהרצליה ולחזור לבני-ברק אל הדודים, הסבים והסבתות החסידיים שלי. לא יכולתי לחכות להיות בן שמונה-עשרה ולעשות תשובה שלמה.

לאחר הדרשה ולפני היציאה מבית הכנסת, במעבר הצר שבין הבימה לשורות המושבים הקדמיים, עמד הציבור הקדוש בתור כדי ללחוץ את ידו של הרב. גם אני עמדתי שם כמו כולם בתקווה שיזהה אותי, אבל הרב רק לחץ לי את היד בפרופ, כמו שגברים חרדים לוחצים ידיים, והנהן עם הסנטר.

"גוט שאבעס, רעבע", אמרתי והישרתי מבט לעיניו. בעיני רוחי שיווייתי שנעמוד שם ונשוחח על כל הקורות אותנו מאז התיכון. אבל הוא רק הביט בי בחטף ואמר: "גוט שאבעס. מאיפה אתם?".

"אני גר בלונדון. אבל אני מפה במקור".

"ומה יש ליהודי לחפש בלונדון?" אמר הרב וחיך, חושף שוב את הרווח בין שיניו הקדמיות שתמיד הזכיר לי זמרות פופ צרפתיות.

"לונדון עיר יהודית מאוד. יותר קל להיות יהודי בלונדון מאשר במדינת ישראל".

"ומה אתם עושים?" אמר, ממשיך לפנות אליי בגוף שני רבים, דרך כבוד.

"אני מלמד דרדקי. מרביץ תורה בילדים יהודים בבית ספר בצפון לונדון".

"פששש, זו מעלה גדולה מאוד". אמר הרב וחיך חיוך רחב. שיניו היו סדורות ולבנות מאוד. "כל המלמד את בן חברו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו". אמר, ומיד נפנה ממני וטפח על כתפו של היהודי גדול הגוף שחיכה בשקט מאחוריי. "מנשה, מה נשמע איתכם?"

רציתי מאוד להגיד משהו, אבל לא ידעתי מה להגיד. בעומדי מהצד בהיתי ברב לרגע ארוך, ואז אמרתי בקול רם את הברכה שאומרים יהודים כשרים אחרי שלא ראו חבר במשך זמן רב: "ברוך אתה ה', אלוהינו מלך העולם, מחייה המתים".